BK BIRLA CENTRE FOR EDUCATION

SARALA BIRLA GROUP OF SCHOOLS
SENIOR SECONDARY CO-ED DAY CUM BOYS' RESIDENTIAL SCHOOL

ANNUAL EXAMINATION 2024-25

SANSKRIT (119)

Class : VIII — Duration : 3 Hrs
Date : 15.03.2025 — Max. Marks : 80
Admission No.: — Roll No.:

सामान्यनिर्देशाः

1. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 8 पृष्ठानि मुद्रितानि सन्ति ।
2. कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 18 प्रश्नाः सन्ति ।
3. अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः भागाः सन्ति ।
4. प्रत्येकं भागम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
5. उत्तरलेखनात् पूर्व प्रश्नस्य क्रमाङ्कः अवश्यं लेखनीयः ।
6. प्रश्नस्य क्रमाङ्कः प्रश्नपत्रानुसारम् एव लेखनीयः ।
7. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि ।
8. प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयाः ।

प्रश्नपत्रस्वरूपम् -

'क' भागः अपठितावबोधनम्	10 अङ्काः
'ख' भागः : रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
'ग' भागः : अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25 अङ्काः
'घ' भागः : पठितावबोधनम्	30 अङ्काः

खण्ड 'क' भागः
अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः

प्रश्न **01** गद्यांशान् ध्यानेन पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत । (गद्यांश को ध्यान से पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए। Read the paragraph carefully and answer the questions.)

एकः बालकः ईश्वरस्य भक्तः आसीत्। एकदा ईश्वरः स्वप्ने तम् कथयत्- 'त्वं तु मम भक्तः असि, अतः मम एकं कार्यं करोतु । तव गृहात् बहिः एका शिला अस्ति। तां शिलां तस्मात् स्थानात् अपसारय।' तस्य बालकस्य ईश्वरे दृढविश्वासः आसीत्। अतः अविचार्य एव बालकः ईश्वरस्य आदेशम् अमन्यत। प्रातःकाले उत्थाय सः विशालां शिलाम् अपश्यत्। ईश्वरं स्मृत्वा बालकः कार्यम् अकरोत्। तदा तं दृष्ट्वा जनाः अकथयन्- "अस्याः शिलायाः अपसारणम् असम्भवम्, अतः वृथा परिश्रमं न करोतु ।" परन्तु सः बालकः तस्मिन् कार्ये संलग्नः अभवत्। एतत् कार्यं कुर्वन् बालस्य शरीरं बलवत् अभवत्, किन्तु सः निराशः अभवत्। सः रात्रौ स्वप्ने पुन: ईश्वरम् अकथयत्- मम् श्रमः तु व्यर्थः अभवत्। शिला तु तत्र एव अस्ति। प्रसन्नः ईश्वरः बालकम् अवदत्- संसारेऽस्मिन् किम् अपि कार्यं निष्फलं न भवति। पश्य, भवान् निर्बलः आसीत् इदानीं भवान् बलवान् अभवत्। नरः जीवने यदा कदा परोक्षः लाभः प्राप्नोति।

प्रश्नाः-

(अ) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम) **1X2=2**

(i) कं स्मृत्वा बालकः कार्यम् अकरोत् ?

(ii) बालस्य किम् बलवत् अभवत् ?

(iii) गृहात् बहिः का अस्ति ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम) **2X2=4**

(i) जनाः किम् अकथयन् ?

(ii) सः रात्रौ स्वप्ने पुन: ईश्वरं किम अकथयत् ?

(iii) एकः बालकः कस्य भक्तः आसीत् ?

(स) भाषिककार्यम्। (भाषा संबंधी कार्य।) (केवलं प्रश्नत्रयम) **1X3=3**

(i) 'अमन्यत्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(क) ईश्वरः (ख) जनः

(ग) भक्तः (घ) बालकः

(ii) 'सबलः' इति पदस्य किं विपरीतपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(क) दुर्बलः (ख) नबलः

(ग) निर्बलः (घ) सुबलः

(iii) सः विशालां शिलाम् अपश्यत्। वाक्येस्मिन् क्रियापदं किम् ?

(क) सः (ख) विशालां

(ग) शिलाम् (घ) अपश्यत्

(iv) 'मनुष्यः' इति पदस्य किं पर्यायपदम् गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

(क) ईश्वरः (ख) शिला

(ग) नरः (घ) बालकः

(द) अस्य गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत । **1X1=1**

खण्ड ख

रचनात्मक कार्यं (15 अंकात्मक:)

प्रश्न **02** मञ्जूषायाः समुचितानि पदानि चित्वा पत्रं पूरयित्वा उत्तर पुस्तिकयां पुनः लिखत - **½X10 =5**

निम्नलिखित पत्र को मंजूषा से उचित शब्द को चुनकर पूर्ण कीजिए और अपनी उत्तरपुस्तिका में पुनः लिखें

Complete the following letter by choosing the appropriate word from the box and rewrite it in your answer book.

(i) ----------
कानपुरम्
दिनाङ्कः ---------

आदरणीय: (ii) -----------
सादरं (iii) --------------

अत्र कुशलं (iv) ----------। अद्य मम वार्षिकपरीक्षायाः (v) ------------- आगतः। अस्यां परीक्षायाम् अहं (vi) ---------- स्थानं प्राप्तवान्। समाचारपत्रे मम (vii) ---------- अपि प्रकाशितम्। मम् प्रधानाचार्यः प्रार्थना सभायां मह्यं (viii) ---------- दत्वा सम्मानं कृतवान् । अहं शीघ्रमेव (ix) ------------- आगमिष्यामि। ज्येष्ठेभ्य: चरण वन्दनं कनिष्ठेभ्य: च स्नेहः।

भवतां प्रिय पुत्रः
(x) -----------

मञ्जूषा

स्वर्णपदकं, प्रथमं, गृहम्, चित्रम्, प्रतापः, तत्रास्तु, पिताश्री, परिणामः, नमो नमः, छात्रवासः

प्रश्न **03** 'दीपावली' इति विषयमधिकृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया संस्कृतेन एकं अनुच्छेदं लिखत- **1X5=5**

'दीपावली' (दशहरा) विषय पर बॉक्स में दिए गए शब्दों का प्रयोग करते हुए संस्कृत में एक अनुच्छेद लिखें:

Write a paragraph in Sanskrit on the topic 'Deepawali' using the words given in the box:

मञ्जूषा	वाक्यानि
दीपावली, प्रमुख पर्व: वर्तते, अस्मिन् दिने श्रीरामः, दीपमालाः प्राज्वालयन्, दीपाप्रकाशेन अयोध्यानगरी, स्फोटकानि स्फोटयन्ति, अयोध्यावासिनः श्रीरामस्य स्वागताय, लक्ष्मीपूजनं , कुर्वन्ति, जनाः, अस्मिन् दिने जनाः, हिन्दूनां, अयोध्यां प्रत्यागच्छत् , प्रकाशमाना अभवत्, गृहाणि सज्जीकुर्वन्ति, बालकाः,	1. -- । 2. -- । 3. -- । 4. -- । 5. -- ।

अथवा

पञ्चसंस्कृतवाक्येषु मञ्जूषापदसहायतया अधः दत्तं चित्रवर्णनं कुरुत।
(पाँच संस्कृत वाक्यों में मञ्जूषा के शब्दों की सहायता से नीचे दिए चित्र का वर्णन कीजिए।
Describe the following picture in five Sanskrit sentences with the help of words given in the box.)

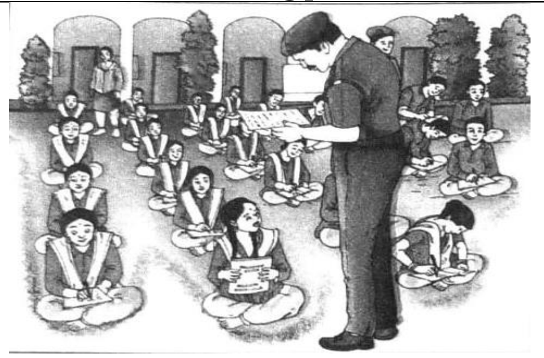	मञ्जूषा एतत् चित्रं, परीक्षां यच्छन्ति, विद्यालयस्य अस्ति सुन्दरम् अस्ति,अस्मिन् चित्रे, बालिकाः, चित्रं, छात्राः उपतिष्ठन्ति, प्रश्नपत्रं पश्यति, आरक्षीनिरीक्षकः, वृक्षाः सन्ति, 1. -- । 2. -- । 3. -- । 4. -- । 5. -- ।

प्रश्न **04** अध**:** एका कथा लिखिता अस्ति। तस्यां कानिचित् पदानि रिक्तानि सन्ति। मञ्जूषायां दत्तानि पदानि सहायतायै । तानि पूरयित्वा कथां पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत। **½X10 =5**
(नीचे एक कहानी दी गई है। उसमें कुछ पद रिक्त हैं। मञ्जूषा के पदों की सहायता से उन्हें पूर्ण करके कहानी को पुनः उत्तर-पुस्तिका में लिखिए।
An inspiring memory is given below. Some blanks are there. Complete those blanks and re-write the memory in answer sheet. Words are given in the box for help.)

एकस्मिन् नगरे एकः **(1)** -------------- आसीत्। तस्य भवने **(2)** ------------- पशव :आसन्। तेषु पशुषु एक :**(3)** -------------- तस्य) नृपस्य (प्रियः अभवत्। एकदा नृपः **(4)** ---------------- आसीत्। तदा सः वानरः व्यजनेन तम् **(5)** -------------- । तस्मिन् काले एका **(6)** ------------ नृपस्य नासिकायाम् उपाविशत्। तस्मात् कारणात् सः वानरः **(7)** ------------ अभवत्। तां मक्षिकां हन्तुं सः **(8)** ------------ प्रहारम् अकरोत्। मक्षिका तु **(9)** ------------ दूरम् अगच्छत् किन्तु प्रहारेण नृपस्य **(10)** ------------ छिन्ना अभवत्।

मञ्जूषा

सुप्तः, खड्गेन, नृपः, उड्डीय, बहवः अवीजयत्, नासिका, वानरः, मक्षिका, क्रुद्धः.

अथवा

निम्नलिखितम् संवादं मञ्जूषाप्रदत्तपङ्क्तिसहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत।
(निम्नलिखित संवाद को मज्जूषा में दिए गए पंक्तियों की सहायता से पूरा करके पुनः लिखिए।
Complete the following dialogue with the help of sentences given in the box and re-write the same.)

अमितः - भो मित्र! तव हस्ते किम् अस्ति ?
सुमितः - (1) -----------------------------
अमितः - किं त्वम् एकः शरचालकः धनुर्धरः असि?
सुमितः - (2) -----------------------------
अमितः - तर्हि किं त्वम् आखेटकम् कर्तुं गच्छसि ?
सुमितः - (3) -----------------------------
अमितः - तर्हि, धनुं स्वीकृत्य कुत्र गच्छसि ?
सुमितः - (4) -----------------------------
अमितः - उत्तमं मित्र !, प्रतियोगिता कदा अस्ति ?
सुमितः - (5) -----------------------------
अमितः - अस्तु, भवान अभ्यासं करोतु अहं गृहं गच्छामि ।
सुमितः - अस्तु, श्वः विद्यालये मिलामः ।
अमितः - अस्तु, पुनर्मिलामः ।

मञ्जूषा

- अप्रैल मासस्य पंचदश तरिकयाम् अस्ति।,
- नहि, नहि, अहं धनुर्धरः न भोः ! अहं छात्रः खलु।,
- अहं धनुर्विद्यायाः अभ्यासं करोमि मित्र! भवान जानाति खलु मम् प्रतियोगिता अस्ति ।,
- न मित्र ! जीवानां हिंसा कदापि न उचिता अतः आखेतार्थं न गच्छामि ।
- मम हस्ते धनुः अस्ति।,

खण्ड ग

अनुप्रयुक्त व्याकरणम् (25 अंकात्मक:)

प्रश्न **05** मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययैः सहायतया वाक्यानां रिक्तस्थानानि पूरयत – (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X**4=4**

मञ्जूषा में दिए गए अव्ययों की सहायता से वाक्यों के रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए।

Fill in the blanks with the help of indeclinable given in the box.)

(अद्य, एकदा, पुरा, सदा, एव)

(1) ——---- मम विद्यालये अवकाशः अस्ति ।

(2) --------- शिव भक्तः रावणः आसीत् ।

(3) छात्रः -------- अध्ययनं करोति ।

(4) अहं संस्कृतम ------------ पठामि ।

(5) ---------- राजा दशरथः युद्धम् अकरोत् ।

प्रश्न **06** स्थूलपदानाम् 'प्रकृतिप्रत्ययः ' पृथक् संयोगाय शुद्धं उत्तरं चित्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत।(प्रश्न चतुष्टयम्)1X**4=4**

(स्थूल पदों के प्रकृति-प्रत्यय अलग व संयुक्त करके विकल्पों से शुद्ध उत्तर को चुनकर उत्तर-पुस्तिका में लिखिए।)

(Separate or join suffixes in the bold words and write answer appropriate from the options given below in the answer sheet.)

(1) छात्रः पाठं (पठ् + क्त्वा) -------- भोजनं करोति ।

(क) पठितम् (ख) पठित:

(ग) पठित्य (घ) पठित्वा

(2) बालकः रसगोलकं (खादितुम्) **------ + -------** इच्छति ।

(क) खाद् + तुमुन् (ख) खाद् + ल्यप्

(ग) खाद् + तव्यत् (घ) खाद् + क्त

(3) सदैव ईश्वरं (संपूज्य) -------- + ------- कार्यारम्भः करणीय:।

(क) सम् + पूज्य + क्त्वा (ख) सम् + पूज् + ल्यप्

(ग) सम् + पूज्य + तुमुन् (घ) सम् + पूज् + क्तवतु

(4) उत्तमः छात्रः पाठं (पठ् + क्तवतु) -------- ।

(क) पठितवान् (ख) अपठत्

(ग) पठिष्यति (घ) पठेत्

(5) छात्रः विद्यालयात गृहं (गम् + क्त) ----------- एषा गणना।

(क) गतवान् (ख) गतः

(ग) अगच्छत् (घ) गन्तव्य:

प्रश्न **07** शब्दरूपान् आधृत्य निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत – (प्रश्नचतुष्टयम्) **1X4=4**

शब्दरूप के आधार पर निर्देश के अनुसार उचित उत्तर चुनकर लिखिए (चार प्रश्न)

Choose the appropriate answer and write as per the instructions

(1) शिक्षकः छात्रं ---------- पाठयति । (पाठ –द्वितीया, एकवचनम्)

(क) पाठः (ख) पाठम्

(ग) पाठेन (घ) पाठौ

(2) अस्य विद्यालयस्य बालकः ---------- सह वार्तालापं कृतवान् । (अस्मद् –तृतीया, एकवचनम्)

(क) माम् (ख) मह्यं

(ग) मया (घ) अस्माभिः

(3) ---------- सदगुणाः सन्ति। (रमा – सप्तमी, एकवचनम्)

(क) रमाम् (ख) रमया

(ग) रमानाम (घ) रमायां

(4) जलेन ------- शोभा वर्धते । (नदी – षष्ठी, बहुवचनम्)

(क) नद्या (ख) नदीभ्यः

(ग) नदीभिः (घ) नदीनां

(5) ---------- दूरदर्शनं पश्यन्ति। (बालक – प्रथमा, बहुवचनम्)

(क) बालक: (ख) बालकौ

(ग) बालकं (घ) बालकाः

प्रश्न **08** धातुरूपानुसारं विकल्पेभ्यःउत्तरं चित्वा वाक्यानि प्रपूर्य उत्तरपुस्तिकयां पुनः लिखत – (प्रश्न त्रयम्) **1X3=3**

विकल्पों में से धातु रूप के अनुसार उत्तर चुनकर रिक्तस्थान भरें और उत्तर पुस्तिका में पुनः लिखें –

Fill in the blanks by choosing the answer according to the metal form from the options and rewrite in the answer sheet -

(1) बी के बिरला सेंटर फॉर एज्युकेशन विद्यालयः पुणे नगरे -------- (अस् लट्)।

(क) अस्ति (ख) भवित

(ग) अस्मि (घ) असि

(2) त्वं कुत्र --------- (पठ् लट्)।

(क) पठति (ख) पठतः

(ग) पठथ (घ) पठसि

(3) रमेशः प्रथमपाठस्य प्रश्नोत्तराणि --------- (लिख् लोट्) ।

(क) लिखतु (ख) लिखेत्

(ग) लिखति (घ) लेखिष्यति

(4) माता भोजनं ------- (पच् लृट्)।

(क) पचसि (ख) पचति

(ग) पचिष्यतः (घ) पचिष्यति

(5) छात्राः जलम् ------ (पा लङ्)।

(क) अपिबन् (ख) पिबन्तु

(ग) पिबेयु: (घ) पिबन्ति

प्रश्न **09** अधोलिखितेषु पदेषु उचितं पदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा वाक्य शुद्धिं करोतु **-** (प्रश्न त्रयम्) **1X3=3**

(नीचे लिखे पदों में से उचित पद चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करके वाक्य शुद्ध कीजिए।)

(Fill in the blanks of the following sentences with the correct words.)

(1) बालकः ---------- गच्छति।

(क) वाटिकाय (ख) वाटिकायाम्

(ग) वाटिकायै (घ) वाटिकां

(2) -------- लेखं लिखति।

(क) भरतः (ख) वृक्षः

(ग) वाहनं (घ) सिंहः

(3) रमेशः बहिः न ------------।

(क) गच्छति (ख) शयनं

(ग) उड्डयन् (घ) गच्छामि

(4) बालकाः ----------- पाठं पठन्ति ।

(क) दंडाय (ख) कलमेन

(ग) पुस्तकेन (घ) भोजनेन

(5) प्रथमेशः ------------ सह भ्रमणं करोति।

(क) जलेन (ख) वृक्षेण

(ग) समुद्रेण (घ) मित्रेण

प्रश्न 10 अधोलिखितेषु वाक्येषु अङ्केषु दत्तं समयं संस्कृतशब्दैः उत्तरपुस्तिकायां लिखत- (प्रश्न त्रयम्) **1X3=3**

निम्नलिखित वाक्यों में अंकों में दिए गए समय को संस्कृत शब्दों में लिखिए
In the following sentences, write the time given in numbers in Sanskrit words,

(1) योगेशः (6:00) —----- वादने उत्तिष्ठति ।

(2) प्रातः (8:45) —------- वादने विद्यालयं गच्छति ।

(3) मध्याह्नकाले (3:00) —------ वादने गृहम् आगच्छति ।

(4) रात्रौ (11:15) —-------- वादने पठित्वा स्वपिति ।

प्रश्न 11 अधोलिखितेषु वाक्येषु अङ्केषु दत्तं संख्यायै उचितं संस्कृतपदं चित्वा लिखत- (प्रश्नचतुष्टयम्) **1X4=4**

निम्नलिखित वाक्यों में अंकों में दि गई संख्या के लिए उचित संस्कृतपद चुनकर लिखिए
Choose the appropriate Sanskrit word and write it for the number given in digits in the following sentences.

(1) बालकः (17) ---------- पाठः पठति।

(क) द्विसप्ततिः (ख) सप्तविंशतिः
(ग) सप्तदशः (घ) सप्तत्रिंशः

(2) महर्षिः व्यासः (18) ---------- पुराणानि अरचत्।

(क) अष्टसप्ततिः (ख) अष्टविंशतिः
(ग) अष्टादश् (घ) अष्टत्रिंशत्

(3) पंचांगानुसारेण (30) ---------- दिनानि भवन्ति।

(क) विंशतिः (ख) त्रिंशत्
(ग) चत्वारिंशत् (घ) पञ्चाशत्

(4) मम कक्षायां (29) ---------- छात्राः सन्ति।

(क) नवविंशतिः (ख) नवत्रिंशत्
(ग) नवचत्वारिंशत् (घ) नवपञ्चाशत्

(5) आदिग्रंथाः वेदाः (4) ---------- सन्ति।

(क) षड् (ख) चत्वारः
(ग) चतुर्दश् (घ) चत्वारिंशत्

खण्ड घ

पठितावबोधनम् (30 अंकात्मकः)

प्रश्न 12 अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें
Read the passage below and answer the questions as directed

प्राचीनकाले कस्मिंश्चिद् नगरे चत्वारो ब्राह्मणपुत्राः परस्परं मित्रभावेन सह अवसन्। तेषु त्रयः बुद्धिहीनाः परन्तु शास्त्रे प्रवीणाः आसन्। एकस्तु शास्त्रविमुखः परं बुद्धिमान् आसीत्। एकस्मिन् दिवसे ते अचिन्तयन्-"तया विद्यया को लाभः, यया धनार्जनं न भवेत्। अतः वयं अर्थोपार्जनाय विदेशं गमिष्यामः।" एकदा ते पूर्वदेशं प्रति गतवन्तः। मार्गे एकं शिलाखण्डम् उपविश्य परस्परं संवाद कृतवन्तः। तेषां प्रथमः सुबुद्धिमकथयत्-अहो! अस्माकं मध्ये त्वमेव शास्त्रविमुखः असि। विद्यां विना धनादिकं न लभ्यते। वयं च स्वधनं तुभ्यं न दास्यामः। अतः त्वं निजगृहं गच्छ" द्वितीयः अवदत्-"एवं कर्तुम् उचितं नास्ति, एषः अस्माकम् अभिन्नमित्रम्। ततस्तृतीयेन कथितम् "आगच्छ मित्र ! अस्मदुपार्जितस्य वित्तस्य त्वमपि समभागी भविष्यसि।"

(1) एकपदेन उत्तरत- (एक शब्द में उत्तर दीजिए। (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½X2=1**

(i) कस्मिंश्चिद् नगरे कति ब्राह्मणपुत्राः अवसन् ?

(ii) एकदा ते कुत्र गतवन्तः ?

(iii) बुद्धिमान् कःआसीत् ?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए। (प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) तेषु त्रयः कथम् आसन् ?

(ii) तेषां प्रथमः सुबुद्धिं किम् अकथयत् ?

(iii) ते मार्गे किं कृतवन्तः?

(3) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) 'एकदा ते पूर्वदिशं प्रति गतवन्तः।' इति वाक्ये अव्ययपदं किम् ?

(क) एकदा (ख) ते

(ग) पूर्वदिशं (घ) गतवन्तः

(ii) ' नगरे ब्राह्मणपुत्राः मित्रभावेन अवसन्। ' इति वाक्ये क्रियापदं किम् ?

(क) नगरे (ख) ब्राह्मणपुत्राः

(ग) मित्रभावेन (घ) अवसन्

(iii) 'बुद्धिहीन' इति पदस्य विलोमपदं गद्यांशे किम् प्रयुक्तं ?

(क) बुद्धिबल् (ख) बुद्धिज्ञान्

(ग) बुद्धिमान् (घ) बुद्धिशान्

प्रश्न **13** अधोलिखितं पद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए पद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें

Read the Phrases below and answer the questions as directed

विद्या ददाति विनयं विनायाद्याति पात्रताम् ।
पात्रत्वाद्धनमाप्नोति धनाद्धर्मं ततः सुखम् ।।1।।
अलसस्य कुतो विद्या अविद्यस्य कुतो धनम् ।
अधनस्य कुतो मित्रम् अमित्रस्य कुतो सुखम् ।।2।।

(1) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½X2=1**

(i) पात्रत्वात् किं प्राप्नोति ?

(ii) अलसस्य का न प्राप्नोति ?

(iii) विद्या किं ददाति ?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) विनायात् कां आयाति ?

(ii) अमित्रस्य किं न भवति ?

(iii) अविद्यस्य किं न प्राप्नोति ?

(3) निर्देशानुसारम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) 'अधनस्य कुतः मित्रम् ।' इति वाक्ये अव्ययपदं किम् ?

(क) अधनस्य (ख) मित्रम्

(ग) कुतः (घ) नास्ति

(ii) 'विनायात् योग्यताम् आयाति । ' इति वाक्ये क्रियापदं किम् ?

(क) विनायात् (ख) योग्यताम्

(ग) आयाति (घ) नास्ति

(iii) 'अमित्रम्' इति पदस्य विलोमपदं गद्यांशे किम् प्रयुक्तं ?

(क) मित्रम् (ख) सखा

(ग) बन्धु (घ) प्रिय

प्रश्न **14** अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-

नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें

Read the Drama below and answer the questions as directed

सुधा - दीपक ! अत्र किं भवति ?

दीपकः - सुधे ! अत्र जनाः रक्तदानं नेत्रदानं च कुर्वन्ति ।

सुधा - दीपक! रक्तनिर्माणं तु बहुपरिश्रमेण भवति, तर्हि जनाः कथं रक्तदानं कुर्वन्ति ? किं रक्तदानेन शरीरे रक्ताल्पता न भवति ?

दीपकः - सुधे! रक्ताल्पतायाः कारणं तु अन्यत् भवति। अस्वस्थाः जनाः रक्तदानं न कुर्वन्ति। यदा कोऽपि स्वस्थः जनः रक्तदानं करोति, तदा तस्य शरीरे क्षिप्रमेव नूतनं रक्तनिर्माणं भवति।

सुधा - एका अन्या अपि शंका वर्तते ? यत् यथा रक्तदाने चिकित्सकाः रक्तदानाय उत्सुकजनानां केवलं सामान्यं रक्तवर्गपरीक्षणं कृत्वा त्वरितमेव सूचिकायन्त्रेण रक्तं निस्सारयन्ति, किं तथैव नेत्रदानेऽपि नेत्रे सद्यः एव निस्सारयन्ति ?

दीपकः - नहि, नहि, नेत्रदाने तु नेत्रदानाय उत्सुकजनानां शिविरे पञ्जीकरणं भवति। यदा नेत्रदानोत्सुक जनानां मरणं भवति, तदा परिवारजनाः संस्थानाय सूचनां ददति। संस्थाने नियुक्ताः चिकित्सकाः तत्र गच्छन्ति। बहुना आदरेण सम्मानेन च नेत्रयोः निस्सारणं कुर्वन्ति ।

सुधा - किं मरणानन्तरम् अपि नेत्रं जीवति ?

दीपकः - आम्। किञ्चित् कालं तु जीवति। चिकित्सकाः सूचनाम् अवाप्य ततः सद्यः एव नेत्रे निस्सारयन्ति ।

(1) एकपदेन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **½X2=1**

(i) नेत्रदानाय उत्सुकजनानां शिविरे किं भवति ?

(ii) जनाः किं कुर्वन्ति ?

(iii) चिकित्सकाः रक्तदाने केन रक्तं निस्सारयन्ति ?

(2) एकवाक्येन उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) किं मरणानन्तरम् अपि नेत्रं जीवति ?

(ii) चिकित्सकाः केन नेत्रयोः निस्सारणं कुर्वन्ति ?

(iii) रक्तदान-अनन्तरं शरीरे कदा नूतनं रक्तनिर्माणं भवति ?

(3) निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवलं प्रश्नद्वयम्) **1X2=2**

(i) 'जीवनम्' इति पदस्य विलोमपदं गद्यांशे किम् प्रयुक्तं ?

(क) प्रसन्नता (ख) आयुः

(ग) मरणम् (घ) तरणम्

(ii) चिकित्सकाः तत्र गच्छन्ति।' इति वाक्ये कर्तृपदं किम् ?

(क) चिकित्सकाः (ख) तत्र

(ग) गच्छन्ति (घ) नास्ति

(iii) 'नयनम्' इति पदस्य पर्यायवाचिपदं गद्यांशे किम् प्रयुक्तं ?

(क) लोचनम् (ख) दृष्टिः

(ग) चक्षुः (घ) नेत्रम्

प्रश्न **15** अधोलिखित वाक्येषु रेखांकित पदम् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – **1X4=4**

नीचे दिए गए वाक्यों में रेखांकित पद के आधार पर प्रश्न निर्माण कीजिए

Construct a question based on the underlined term in the sentences below

(1) वयं <u>भारतस्य</u> विषये पठितुम् इच्छामः ।

(2) चिरायुः <u>चलचित्रं</u> पश्यति ।

(3) निम्नजनाः <u>विघ्नभ्येन</u> कार्यारम्भं न कुर्वन्ति ।

(4) खिन्नः धनिकः <u>स्वकेशान्</u> अकर्षयत् ।

(5) <u>मृतसिंहस्य</u> अस्थीनि दृष्टवन्तः ।

प्रश्न 16 अधोलिखितश्लोकांशान् यथायोग्यं मेलयत – **1X4=4**

नीचे दिए गए श्लोकों का उचित मिलान कीजिए

Match the verses given below appropriately

क	ख
शांति तुल्यं तपो नास्ति	शक्तिः विद्या पराक्रमः
सम्पत्तौ च विपत्तौ	परहस्तगतं धनम्
पुस्तकस्था तु या विद्या	न संतोषात परं सुखम्
उद्यमः साहसं धैर्यं	च महतामेकरूपता

प्रश्न 17 मंजूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत - **½X4=2**

मंजूषा से उचित शब्द चुनकर निम्नलिखित श्लोक के अन्वय को भरकर पुनः लिखें

Choose the appropriate word from the box and fill in the context of the following verse and rewrite it.

शोको नाशयते धैर्यं शोको नाशयते श्रुतम्
शोको नाशयते सर्वं नास्ति शोकसमो रिपुः ।।

अन्वयः – शोको **(1)** ----- नाशयते। **(2)** ----- श्रुतम् नाशयते।शोको सर्वं **(3)** ----- । शोकसमो **(4)** ----- नास्ति।

मंजूषा

शोको, धैर्यं, रिपुः, नाशयते

अथवा

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम्
मूढैः पाषाण खण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ।।

अन्वयः **- (1)** ---------- त्रीणि रत्नानि **(2)** -----------। जलम् अन्नं तथा च **(3)** ----------, किन्तु मूढैः पाषाणखण्डेषु **(4)** ---------- विधीयते।

मंजूषा

रत्नसंज्ञा, सुभाषितम्, पृथिव्यां, सन्ति

प्रश्न 18 अधोलिखितकथां मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत- **½X10=5**

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से रिक्त स्थान भरकर नीचे दी गई कहानी को पुनः लिखिए -

Rewrite the story below by filling in the blanks with the words given in the box:

एकस्मिन् नगरे एकः **(1)** -------- आसीत्। तस्य गृहे एकः स्वामिभक्तः परन्तु बुद्धिहीनः सेवकः अवसत्। सः धनिकस्य आज्ञाम् अक्षरशः अपालयत्, परं स्व-बुद्धि-प्रयोगं कदापि न अकरोत्। एकस्मिन् दिवसे धनिकः तस्मै आपणात् **(2)** -------- आनेतुम् अकथयत्। सः लवणं क्रीत्वा **(3)** -------- बद्ध्वा नयति स्म। जीर्णवस्त्रात् मार्गे क्रमशः सर्वमपि लवणं भूमौ अपतत्। सक्रोधं धनिकः वदति स्म "रे शठ! कि कोऽपि जीर्णवस्त्रे लवणम् आनयति ? आगामिनि काले वस्तूनि **(4)** -------- एव आनय।" ततः धनिकस्य सुतः "कुक्कुर-शावकम्" आनेतुं भृत्याय कथयति स्म। भृत्यः पूर्वकथनानुसारेण तं शावकं मञ्जूषायां निक्षिप्य **(5)** -------- बद्ध्वा आनयति। **(6)** -------- श्वासावरोधेन मृतः। एतत् दृष्ट्वा गृहस्वामी तं भृत्यं उच्चैः वदति स्म "भो मूर्ख! किं त्वं न जानासि यत् जीवान् दोरकेण बद्ध्वा एव आनयेत्?" अत्रान्तरे धनिकस्य पत्नी "दुग्धम् आनय" इति तं वदति स्म। सः गोपालस्य गृहं गत्वा **(7)** -------- पात्रे नीत्वा पात्रं दोरकेण बद्ध्वा च अकर्षत्। मार्गे सर्व दुग्धं अवहत्। खिन्नः धनिकः **(8)** -------- अकर्षत् अकथयत् च-"भो स्वामिभक्त ! दूरम् अपसर, कृष्णं भवतु ते मुखम्" इति। तदा सः सेवकः झटिति बहिः गत्वा कज्जलेन मुख कृष्णं कृत्वा प्रत्यागच्छत्। एतत् सर्वमपि दृष्ट्वा धनिकः स्वललाटं हस्तेन अताडयत्।

मूल्यः - "वरं **(9)** -------- , जीवितं श्रमपूरितम्। मूर्खभृत्यस्य संसर्गात्, सर्वाणि कार्याणि **(10)** -------- ।।

मंजूषा

विनश्यन्ति, धनिकः, भृत्यविहीनस्य, लवणम्, स्वकेशान्, शावकः, जीर्णवस्त्रे, मञ्जूषायाम्, दुग्धं, स्थूलवस्त्रेण

============================== समाप्तम् ==============================